

Polska adaptacja Kalifornijskiego Kwestionariusza do Badania Rodziny

Barbara Tryjarska, Szymon Chrzastowski*

Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego

THE POLISH ADAPTATION OF THE CALIFORNIA INVENTORY FOR FAMILY ASSESSMENT

Abstract. The aim of this research was to analyze the basic psychometric properties of the Polish adaptation of the California Inventory for Family Assessment (CIFA). This questionnaire was developed by Werner and Green to assess closeness, intrusiveness, openness in communication and aggression in various family members' dyadic behaviour. Two hundred eighty-four married couples and 203 parents of young adults were given the CIFA. Additionally, the NEO-FFI Personality Inventory by Costa and McCrae in the Polish adaptation of Zawadzki, Strelau, Szczepański and Sliwińska, the Questionnaire for Parents by Ziemska and the Social Desirability Scale by Drwal and Wilczyńska were used in this study. The internal consistencies of the CIFA scales in this study ranged from 0.95 (for the Warmth scale) to 0.65 (for the Emotional Interactivity scale). Only Cronbach's alpha coefficients for the Projective Mystification scale were below 0.65, suggesting lower internal consistency. Furthermore, the four-factor dimensional structure of the CIFA was partially confirmed. The factor analysis, convergent and divergent validity estimations for the CIFA scales showed that "closeness-caregiving" and "intrusiveness" emerged as separate factors. Only the scores on Possessiveness/Jealousy scale were correlated with the scores on the social desirability scale. CIFA can be applied in group studies.

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Koncepcje kliniczne, analizując relacje w rodzinie, które mogły doprowadzić do zaburzenia jednego z jej członków, podtrzymywać je lub być wyrazem tego

* Adres do korespondencji: Szymon Chrzastowski, Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski, ul. Stawki 5/7, 00-183 Warszawa; e-mail: szymon.chrzastowski@psych.uw.edu.pl

Badania sfinansowano ze środków BST 986/27 i BW 1576/27 i 1651/2004 Wydziału Psychologii UW.

zaburzenia, biorą pod uwagę takie aspekty, jak nadmierne wzajemne uwiłkanie, fuzję, silne wiązanie, nadopiekuńczość, ograniczanie autonomii, nadmierną dominację, różne formy odrzucania jawnego i ukrytego. Szczególne znaczenie ma nadmierna bliskość między członkami rodziny. Przejawem zaburzenia systemu rodzinnego jest – według Minuchina (1974) – rozmycie granic między członkami rodziny lub ich usztywnienie. Relacja o granicach zbyt płynnych charakteryzuje się tym, że komunikacja między dwiema osobami odbywa się pozornie bez przeszkód, obie strony dużo o sobie wiedzą, łatwo udzielają sobie wsparcia, ale równocześnie są skłonne do wzajemnego indukowania się silnymi emocjami, ograniczania swobody oraz mają trudności z podjęciem działań zapobiegających kryzysom. Zbyt płynne granice w systemie rodzinnym traktowane są jako przejaw zaburzenia systemu. Przeciwnym krańcem granic zatartych są granice zbyt sztywne, przejawiające się słabym przepływem informacji, niewiedzą na temat partnera, nieokazywaniem ciepłych uczuć i wsparcia także wtedy, gdy jest ono potrzebne, przyznawaniem sobie nawzajem znacznej autonomii. Tak ukonstytuowana granica również traktowana jest jako patologiczna (Namysłowska, 2000). Niezaburzona jest wyłącznie tzw. granica normalna. Warto zwrócić uwagę, że Minuchin (1974), tak rozumiejąc płynność–sztywność granic interpersonalnych, uwzględnia równocześnie zakres komunikacji, przyznawaną autonomię, wzajemną ingerencję w sferę intrapsychiczną partnera, wymianę emocjonalną i bliskość. Użycie stosunkowo prostego wymiaru płynność–sztywność granic prowadzi do słabego różnicowania złożonych zjawisk wewnątrz rodziny. Można mieć również wątpliwości, czy duża bliskość między członkami rodziny musi wiązać się z ograniczaniem autonomii.

Bowen (Kerr, Bowen, 1988; Bowen, 1994) uznał, że w każdym związku obecne są siły wspólnoty i indywidualności. Poczuciu bardzo dużego zaangażowania w relację zaczyna towarzyszyć lęk przed utratą własnego Ja, co prowadzi do zwiększenia dystansu emocjonalnego. Nadmierny dystans staje się również źródłem lęku i uruchamia siły wspólnoty. Osoby o słabo zróżnicowanym Ja pragną pozostawać we wspólnocie rodzinnej, mają trudności z oddzieleniem procesów emocjonalnych od intelektualnych, poszukują aprobaty innych kosztem własnej niezależności, są wrażliwe na stres, mają wysoki poziom lęku. Bowen twierdził, że małżonkowie dobierają się ze względu na podobny poziom zróżnicowania Ja. Zatem osoby o niskim stopniu zróżnicowania Ja przeżywają chroniczny lęk, są zależne od opinii innych, mają trudności separacyjne. Wypracowują jeden z czterech sposobów radzenia sobie z lękiem, pozwalający utrzymać stabilność związku: dystans emocjonalny, konflikt małżeński (z naprzemiennymi okresami bardzo dużej bliskości i nasilonych konfliktów), dysfunkcja jednego z małżonków oraz włączenie trzeciej osoby, zwykle dziecka, do relacji małżeńskiej w celu obniżenia napięcia. Każdy z tych sposobów prowadzi do dysfunkcji indywidualnych i zaburzenia całego systemu rodzinnego. Słabe zróżnicowanie Ja pojedynczych osób prowadzi do niskiego zróżnicowania interpersonalnego członków rodziny, co przejawia się zatarciem granic, emocjonalną i poznawczą wzajemną zależnością, traktowaniem sys-

temu jako nieodróżnianej masy *ego* rodzinnego, trudnościami separacyjnymi i lękiem przed zmianami. Fuzja interpersonalna prowadzi do złudzenia, że zna się myśli, uczucia, fantazje, a nawet sny innych członków rodziny.

Pojęcie fuzji, w rozumieniu Bowena, jest zbliżone do patologicznej symbiozy w ujęciu psychoanalitycznym i psychodynamicznym. Jedną z przedstawicieli teorii relacji z obiektem, Mahler, opisuje symbiozę jako naturalne zjawisko rozwojowe występujące między 2. a 6. miesiącem życia niemowlęcia (Mahler, Pine, Bergman, 1975). Dziecko nie różnicuje siebie od opiekuna, pozostaje z nim we wspólnej „granicy psychologicznej”, jest pierwotnie narcystyczne. Kolejnym etapem rozwoju tożsamości dziecka jest faza separacji-indywiduacji, w której dziecko zdobywa podstawy wyodrębnienia siebie od obiektu. W przypadku niepowodzenia całego procesu separacji dalszy rozwój osiągania odrębnej, zintegrowanej tożsamości przebiega w zmieniony sposób. W dorosłym życiu może nastąpić regresja do etapu symbiozy, która charakteryzować się będzie przede wszystkim złudzeniem braku zróżnicowania między Ja własnym i partnera, dezorganizacją procesów poznawczych lub dużymi trudnościami ukonstytuowania związku. W ujęciu psychodynamicznym mówi się o relacji symbiotycznej między dwiema dorosłymi osobami wtedy, gdy tworzą one związek, który charakteryzuje się nadmierną bliskością, wzajemnymi silnymi powiązaniem, emocjonalną współzależnością, lękiem przed rozstaniem, rozmytymi granicami Ja i niekiedy projekcją części Ja na partnera (np. Giovacchini, 1976; Caplan, 1990).

Zasygnalizowane tezy koncepcji klinicznych głoszą, że duża bliskość między członkami rodziny nieuchronnie zawiera aspekty patologicznej symbiozy. Odmienne stanowisko zajmują Werner i Green (Werner, Green 1991a, 1991b; Werner i in., 2001). Dowodzą oni, że bliskość między członkami rodziny nie może być nadmierna. Analizując teorie Minuchina, Bowena i koncepcje psychodynamiczne uznali, że należy wyróżnić dwa niezależne wymiary relacji rodzinnych – bliskość i intruzyjność. Bliskość rozumiana jest jako trwałe i stabilne dążenie do okazywania partnerowi pozytywnych uczuć, ciepła, troski, dbanie o jego komfort, udzielanie wsparcia, pragnienie spędzania z nim czasu. Ten aspekt każdego związku jest pozytywny. Drugi wymiar nazwali intruzyjnością. Jest ona rozumiana jako zaborczość i zazdrość o kontakty zewnętrzne partnera, lęk przed jego niezależnością i możliwością utraty, zbyt silne reagowanie emocjonalne na jego zmartwienia i troski, wkraczanie w myśli i uczucia oraz poczucie, że lepiej się wie, czego potrzebuje ta osoba. Ten wymiar związków należy traktować jako patologiczny, zwłaszcza wtedy, gdy jest mocno nasilony (Green, Werner, 1996).

Na bliskość składają się następujące aspekty: (1) ciepło (*warmth*) – stopień, w jakim jeden z partnerów okazuje drugiemu pozytywny stosunek, serdeczność, czułość, akceptację, miłość; (2) czas spędzany razem (*time together*) – poświęcanie sobie nawzajem uwagi i wspólne spędzanie czasu, stopień, w jakim partnerzy lubią być razem i przypisują temu znaczenie; (3) troska (*nurturance*) – stopień, w jakim jedna osoba zapewnia drugiej komfort emocjonalny, wspiera ją i pomaga, gdy zachodzi taka potrzeba; (4) fizyczna intymność (*phy-*

sical intimacy) – stopień, w jakim partnerzy lubią doświadczać dotyku, kontaktu fizycznego, jak często poszukują takiej formy kontaktu, jak trzymanie się za ręce, przytulanie się, całowanie; (5) przewidywalność (*consistency*) – stopień, w jakim zachowania i uczucia wobec partnera są możliwe do przewidzenia, nie zmieniają się z dnia na dzień, są zrozumiałe (Werner, Green, 2005). Intruzyjność obejmuje: (1) lęk separacyjny (*separation anxiety*) – oznacza niezadowolenie, smutek, zaniepokojenie lub poczucie opuszczenia, kiedy druga osoba robi coś niezależnie lub spędza czas w samotności; (2) zaborczość i zazdrość (*possessiveness / jealousy*) – stopień, w jakim dana osoba czuje się zagrożona utratą partnera, zachowuje się wobec niego w sposób władczy; (3) emocjonalna współreaktywność (*emotional inter-reactivity*) wyraża się w gwałtownych i skrajnych reakcjach na stany emocjonalne innych członków rodziny, braniu odpowiedzialności za rozwiązywanie problemów innych osób, nadmiernej identyfikacji z partnerem, zwłaszcza w sytuacjach stresujących; (4) mistyfikację projekcyjną (*projective mystification*), stopień, w jakim jeden z partnerów uważa, że potrafi odczytywać myśli partnera, lepiej zna jego potrzeby, pragnienia i odczucia, narzuca drugiej osobie sposób interpretacji i przeżywania świata.

Werner i Green (2005) doszli do wniosku, że oprócz bliskości i intruzyjności istotnymi aspektami funkcjonowania rodziny są także otwartość komunikacji, konflikty, agresja, autorytaryzm i dominacja. Otwartość odnosi się do tego, w jakim stopniu jest się szczerym, bezpośrednim i otwartym wobec drugiej osoby, na ile ujawnia się przed nią własne Ja. Zgodnie z rozumowaniem tych autorów, istotne dla funkcjonowania związków może być nie tyle nasilenie konfliktów, ile tendencja do unikania sporów, konfrontacji, pomijanie tematów, które mogłyby ujawnić różnice zdań. Gotowość do ujawniania różnic poglądów i konfrontacji wraz z otwartością tworzą czynnik określony przez autorów otwartością komunikacji. Agresja oznacza wyrażanie złości, irytacji, używanie niszczących słów, podnoszenie głosu, ranienie partnera emocjonalnie lub fizycznie. Autorytaryzm i dominacja w związku przejawiają się w narzucaniu własnego zdania i reguł, decydowaniu za drugą osobę, co i jak ma być robione, kierowanie i posiadanie „ostatniego słowa” w sprawach, które dotyczą obu osób. Te dwa ostatnie aspekty funkcjonowania w relacjach tworzą wspólny wymiar, nazwany agresywną dominacją.

Bazując na powyżej zaprezentowanej koncepcji, Werner i Green (2005) stworzyli kwestionariusz California Inventory for Family Assessment (CIFA) – Kalifornijski Kwestionariusz do Badania Rodziny, który bada poszczególne diady w rodzinie, tzn. relacje mąż–żona, rodzic–dziecko, brat–siostra, a nie rodziny jako całości. Pozycje są tak sformułowane, aby służyły do oceny każdej z tych relacji. Ponadto opisują obserwowalne zachowania, a nie stany wewnętrzne lub sądy czy przekonania. Autorzy zakładali również, że treść pozycji powinna mieć charakter uniwersalny, tzn. odnosić się do zachowań osób z różnych kultur. Kwestionariusz ma dwie wersje: opisującą własne zachowania wobec partnera (ja o sobie wobec partnera) oraz przedstawiającą sposób spostrzegania zachowań partnera w stosunku do siebie (ja o partnerze wobec

mnie). Tak jak chcieli autorzy, kwestionariusz daje możliwość oceny funkcjonowania tradycyjnych rodzin, rodzin niepełnych, adopcyjnych, związków homoseksualnych (Werner, Green, 2005). Umożliwia sprawdzenie rozbieżności między tym, jak respondent ocenia własne zachowania w kontakcie z partnerem, a tym, jak są one odbierane. Potencjalnie może również służyć do określenia rodzaju i wielkości zmiany zachowań w związku z udziałem w terapii rodzinnej.

KONSTRUKCJA KALIFORNIJSKIEGO KWESTIONARIUSZA DO BADANIA RODZINY I WŁAŚCIWOŚCI PSYCHOMETRYCZNE WERSJI ANGLOJĘZYCZNEJ

Kwestionariusz CIFA (Werner, Green, 2005) składa się z 13 skal (każda ze skal zawiera 14 pozycji, łącznie 182 pozycje): (1) Ciepło, (2) Wspólny czas, (3) Troska, (4) Fizyczna intymność, (5) Przewidywalność, (6) Otwartość, (7) Unikanie konfliktów, (8) Agresja, (9) Lęk separacyjny, (10) Zaborczość/Zazdrość, (11) Emocjonalna współreaktywność, (12) Mistyfikacja projekcyjna, (13) Autorytaryzm/Dominacja. Wymiary te są tak definiowane, jak to zostało przedstawione we wprowadzeniu teoretycznym. Zgodnie z intencjami autorów, mogą być oceniane zachowania dowolnych dwóch diad w rodzinie.

Rezultaty dotychczas przeprowadzonych badań, głównie w Stanach Zjednoczonych, wskazują na zadowalające właściwości psychometryczne kwestionariusza CIFA (Werner, Stover, Green, 2001; Werner, Green, 2000). W celu oszacowania rzetelności tego narzędzia przeprowadzono metaanalizę wyników pochodzących z trzydziestu badań, obejmujących opis 9394 relacji rodzinnych, w tym małżeńskich i rodzic–dziecko (Werner, Green, 2000). Najsłabszą rzetelnością, rozumianą jako spójność wewnętrzna, charakteryzuje się skala Mistyfikacji projekcyjnej ($\alpha = 0,72$), a najlepszą – skala Ciepła ($\alpha = 0,92$). Wartości wszystkich współczynników α Cronbacha są wysokie dla danych opisujących relacje mąż–żona i rodzic–dziecko.

Wartości współczynnika α Cronbacha kwestionariusza CIFA w przypadku danych pochodzących od par małżeńskich mieszczą się w granicach od 0,60 do 0,90 (Werner, Green, 2000). Podobnie jak poprzednio, najniższą rzetelnością charakteryzuje się skala Mistyfikacji projekcyjnej ($\alpha = 0,60$), a najwyższą – skala Autorytaryzmu/Dominacji ($\alpha = 0,90$), w wersji opisującej zachowania mężów wobec żon.

Stabilność bezwzględna kwestionariusza CIFA jest zadowalająca (Werner, Green, 2005). W celu jej sprawdzenia, zastosowano metodę dwukrotnego badania tym narzędziem w odstępie dwutygodniowym. W wersji opisującej zachowania żon wobec mężów średnia korelacja dla poszczególnych skal wyniosła $r = 0,79$, w wersji dotyczącej stosunku mężów do żon $r = 0,85$. W innych badaniach typu test-retest, odnoszących się do relacji rodzic–dziecko, uzyskiwano nieco niższe korelacje. Gdy studenci college'u opisywali aktualne zachowania matek, wartość współczynnika korelacji wyniosła $r = 0,70$, a dla zachowań ojców $r = 0,65$. Autorzy (Werner, Stover, Green, 2001) przeprowadzili

eksploracyjną analizę czynnikową dla skal, opierającą się na wynikach pochodzących z 37 różnych badań (w sumie opisujących 3720 relacji). Do czynnika „bliskość”, zgodnie z założeniami teoretycznymi, weszły skale: Ciepło, Wspólny czas, Troska, Fizyczna intymność i Przewidywalność, z ładunkami czynnikowymi powyżej 0,50, oraz skale Otwartość i – z ujemnymi znakami – Agresja, Unikanie konfliktów i Mistyfikacja projekcyjna (z niższymi ładunkami czynnikowymi). Czynniki drugi, który autorzy nazywają „intruzyjnością”, konstytuują: Lęk separacyjny, Zaborczość/Zazdrość, Emocjonalna współreaktywność i Mistyfikacja projekcyjna (z dodatnimi ładunkami powyżej 0,40). Do czynnika trzeciego („otwartość komunikacji”) weszły, zgodnie z przewidywaniami, dwie skale: Otwartość i Unikanie konfliktów (ta ostatnia z ujemnym ładunkiem czynnikowym). Skala Autorytaryzm/Dominacja nie weszła do żadnego z czynników (przy przyjętym kryterium odcięcia wartości ładunku czynnikowego 0,30). Na podstawie tej analizy można stwierdzić, że częściowo została potwierdzona zakładana struktura kwestionariusza CIFA. „Bliskość” wydaje się wymiarem dwubiegunowym. Jeden jej kraniec tworzą ciepło, wspólnie spędzany czas, troska, przewidywalność i otwartość, zaś drugi – agresja, eskalacja konfliktów i mistyfikacja projekcyjna.

Kalifornijski Kwestionariusz do Badania Rodziny został dotychczas przetłumaczony na kilka języków. Francuskojęzyczna CIFA w wersji oceniającej zachowania małżonków ma podobną strukturę czynnikową jak anglojęzyczna. Pomiary na skalach wchodzących w skład czynnika „bliskość” były pozytywnie związane z przystosowaniem małżeńskim mężczyzn, jak również kobiet (Fanjoux-Cohen i in., 1998). Badania małżeństw Chińczyków z Tajwanu oraz mieszkających w Stanach Zjednoczonych wyodrębniły odmienne czynniki, przede wszystkim dla wersji opisującej zachowania mężów w opinii żon, które autorzy nazwali „łagodna ekspresja bliskości”, „agresywna reakcja na separację”, „skłonność do konfrontacji” (Lewinsohn, Werner, 1997). Zgodność wewnętrzna poszczególnych skal dla wersji dotyczącej zachowań współmałżonka wobec respondenta była średnia i wysoka (α Cronbacha: 0,63-0,91), podobnie jak w wersji anglojęzycznej.

Poniżej zaprezentowane zostały wyniki badań nad podstawowymi właściwościami psychometrycznymi polskiej wersji CIFA: zgodnością wewnętrzną skal, strukturą czynnikową, niektórymi aspektami trafności oraz podatnością na aprobatę społeczną.

METODA

Uczestnicy badania

Badania nad właściwościami psychometrycznymi Kalifornijskiego Kwestionariusza do Badania Rodziny przeprowadzono na dwóch niezależnych grupach – parach małżeńskich i rodzicach młodych dorosłych dzieci.

Zbadano 284 pary małżeńskie. Wiek mężów w próbie mieścił się w przedziale 23-75 lat ($M = 41,55$; $SD = 10,93$), wiek żon – 22-72 lata ($M = 39,47$;

$SD = 10,30$). Rozkład wykształcenia małżonków był następujący: podstawowe lub zawodowe – 41 mężów (14,44%), 37 żon (13,02%); średnie lub niepełne wyższe – 92 mężów (32,39%), 100 żon (35,21%); wyższe – 151 mężów (53,17%) i 147 żon (51,76%).

W badaniu uczestniczyło 203 rodziców (170 matek oraz 33 ojców), którzy opisywali własne zachowania wobec córek ($N = 108$) i synów ($N = 95$). Dorastające dzieci były w wieku 18-25 lat. Średni wiek matek (M) wypełniających kwestionariusze wynosił 47,30 roku ($SD = 6,82$), a ojców 46,80 roku ($SD = 7,99$). Większość rodziców (85%) miała wykształcenie średnie lub wyższe. Rodzice zostali podzieleni na dwie grupy, w zależności od tego, czy ich dzieci korzystały z pomocy psychologa lub psychiatry: 136 rodziców dzieci bez zaburzeń; 67 osób miało dzieci z: rozpoznaniem jądłowstętu psychicznego ($N = 15$), schizofrenii ($N = 20$), uzależnienia od narkotyków ($N = 32$). Ze względu na niewielką liczbę rodziców dzieci z rozpoznaniem psychiatrycznymi postanowiono utworzyć wspólną grupę „rodziców dzieci z problemami psychicznymi”.

Narzędzia

Kalifornijski Kwestionariusz do Badania Rodziny P. D. Wernera i R. J. Greena. W celu utworzenia polskojęzycznej wersji kwestionariusza CIFA, każda pozycja przetłumaczona została na język polski przez dwóch niezależnych tłumaczy. Po wybraniu najbardziej zgodnych z oryginałem treści poszczególnych stwierdzeń, wykonane zostało tłumaczenie zwrotne. Te pozycje, które w ocenie Wernera i Greena nieprecyzyjnie oddawały zamierzony sens, ponownie podlegały opisanej procedurze.

Format odpowiedzi zawiera cztery możliwości: „całkowicie fałszywe”, „raczej fałszywe”, „raczej prawdziwe”, „całkowicie prawdziwe”, punktowane od 1 do 4. W każdej skali istnieją pozycje punktowane w odwrócony sposób. Wskaźnikiem każdej z 13 skal jest suma punktów uzyskanych z 14 pozycji w danej skali, podzielona przez 14.

Żony i mężowie wypełniali dwie wersje kwestionariusza („o sobie” i „o partnerze”), od par uzyskiwano więc cztery pomiary na każdej z 13 skal. Rodzice, matki lub ojcowie wypełniali jedną wersję „ja o sobie wobec dziecka”, opisując własne zachowania w stosunku do dorosłego dziecka.

Inwentarz Osobowości NEO-FFI P. T. Costy i R. R. McCrae’a. Inwentarz Osobowości NEO-FFI Costy i McCrae’a (1992), zastosowany wobec par małżeńskich w celu sprawdzenia teoretycznej trafności zbieżnej i różnicowej CIFA, jest przeznaczony do pomiaru pięciu cech osobowości: neurotyczności, ekstrawersji, otwartości na doświadczenia, ugodowości i sumienności. Neurotyczność definiowana jest tu jako podatność na odczuwanie negatywnych emocji, takich jak strach, gniew, zmieszanie, poczucie winy, a także wrażliwość na stres psychologiczny oraz trudność kontroli impulsów. Ekstrawersja rozumiana jest jako towarzyskość, poszukiwanie doznań, podejmowanie aktywności z przewagą emocji pozytywnych. Otwartość na doświadczenia to skłonność do poszukiwania nowości i pozytywne ich wartościowanie, łatwość

uczenia się, ciekawość poznawcza, wyobraźnia. Ugodowość oznacza zaufanie wobec ludzi, szczerłość, tendencje empatyczne i altruistyczne, uступliwość i delikatność. Sumiennność wyraża przede wszystkim stosunek do zadań – wysoką motywację do podejmowania działań, dokładne ich wykonywanie, obowiązkowość i dyscyplinę wewnętrzną.

Inwentarz NEO-FFI mierzy trwałe wymiary osobowościowe. Można oczekiwać, że właściwości osobowościowe mają znaczenie dla sposobu konstytuowania stałych, bliskich związków. Spodziewamy się, że neurotyczność jako wymiar osobowości będzie pozytywnie powiązana z intruzywnością i agresywną dominacją w parze, a negatywnie z bliskością; ekstrawersja pozytywnie z bliskością okazywaną partnerowi; otwartość na doświadczenia i ugodowość pozytywnie z otwartością komunikacji, a ugodowość ujemnie z agresywną dominacją. Związki między sumiennością a relacjami w parach nie będą znaczące, ponieważ ta sumiennność odnosi się przede wszystkim do stosunku do zadań.

Polska adaptacja NEO-FFI ma dobre właściwości psychometryczne (Zawadzki i in., 1998). Inwentarz składa się z 60 pozycji, po 12 w każdej z pięciu skal. Odpowiedzi zaznacza się na 5-stopniowej skali, z punktacją 0-4. W prezentowanym badaniu uzyskano wskaźniki pięciu wymiarów osobowości od 101 par małżeńskich.

Kwestionariusz dla Rodziców M. Ziemskiej służy do badania postaw matek i ojców wobec dzieci (Ziemska, 1969). Narzędzie to składa się z czterech skal, bazujących na typologii postaw rodzicielskich zaproponowanej przez Ziemska: (1) Górowanie nad dzieckiem – odnoszenie się do dziecka z pozycji przewagi, władzy, podporządkowanie go sobie w zdecydowany sposób; (2) Bezradność wobec dziecka – poczucie braku umiejętności radzenia sobie z dzieckiem, bezsilność, brak zdecydowania; (3) Koncentracja uczuciowa na dziecku – przesadna troska o dziecko, niepokój o nie, wścibstwo, dążenie do nadmiernego ochraniania; (4) Dystans w kontakcie z dzieckiem – brak czułości, wycofywanie się z kontaktów.

W prezentowanym badaniu sformułowano następujące oczekiwania. Wartość wskaźnika „intruzywności” kwestionariusza CIFA będzie dodatnio korelować z wynikami na skali Nadmiernej koncentracji uczuciowej oraz skali Górowania Kwestionariusza dla Rodziców. Im silniejszy jest lęk separacyjny, większa zaborczość i bardziej nasilona skłonność do mistyfikacji przeżyć dziecka, tym silniejsza postawa koncentracji na dziecku. Im wyższa zaborczość i autorytaryzm rodziców, tym bardziej nasilona postawa górowania. Agresywne zachowania rodziców wobec dzieci mogą wiązać się z postawą górowania, a także koncentracji, gdyż w ten sposób rodzice starają się podporządkować sobie dzieci. Spodziewano się także, że im mniejsza będzie „bliskość”, mierzona przy użyciu CIFA, tym silniejsza postawa dystansu oraz bezradności. Również mała otwartość ze strony rodziców może sprzyjać tworzeniu większego dystansu i bezradności wobec dziecka.

Kwestionariusz dla Rodziców ma zadowalające właściwości psychometryczne. W badaniu metodą test-retest uzyskano korelację od 0,55 (skala Bezradności, ojcowie) do 0,90 (skali Górowania, ojcowie). Prowadzono również sze-

reg badań, stosując metodę analizy różnic międzygrupowych, które potwierdziły trafność tego narzędzia.

Kwestionariusz Aprobaty Społecznej (KAS) R. Drwala i J. Wilczyńskiej służy do pomiaru tendencji do przedstawiania siebie w zbyt korzystnym lub niekorzystnym świetle (Drwal, Wilczyńska, 1980). Rzetelność KAS, niezależnie od przyjętej metody oceny, jest wysoka i wyraża się w granicach od 0,81 (liczonej według wzoru Kudera-Richardsona) do 0,90 (liczonej według wzoru Spearmana-Browna z poprawką Gaylorda). Stabilność sprawdzana metodą test-retest (badania w odstępie pięciu miesięcy) jest zadowalająca, współczynnik korelacji wyniósł 0,82. KAS okazał się również trafnym narzędziem, gdyż wyniki uzyskane na tej skali korelowały dodatnio z innymi skalami aprobaty społecznej. W prezentowanym badaniu KAS został zastosowany w celu sprawdzenia, czy poszczególne skale Kalifornijskiego Kwestionariusza do Badania Rodziny są podatne na zmienną aprobaty społecznej.

WYNIKI

Rzetelność

Rzetelność CIFA, rozumianą jako zgodność wewnętrzna poszczególnych skal, sprawdzano, obliczając współczynnik α Cronbacha. W przypadku analizy relacji par małżeńskich wyznaczono wartości tego współczynnika dla każdej ze skal czterech wersji kwestionariusza (tab. 1).

Tabela 1.

Wartości współczynników α Cronbacha skal kwestionariusza CIFA dla par małżeńskich ($N = 284$)

Nazwa skali	Żona		Mąż	
	o sobie wobec męża	o mężu wobec siebie	o sobie wobec żony	o żonie wobec siebie
Ciepło	0,93	0,95	0,92	0,94
Wspólny czas	0,89	0,93	0,89	0,91
Troska	0,87	0,93	0,89	0,91
Fizyczna intymność	0,92	0,92	0,91	0,92
Przewidywalność	0,86	0,88	0,83	0,88
Otwartość	0,91	0,92	0,90	0,92
Unikanie konfliktów	0,78	0,83	0,81	0,78
Agresja	0,88	0,92	0,87	0,90
Lęk separacyjny	0,82	0,84	0,80	0,79
Zaborczość/Zazdrość	0,88	0,90	0,87	0,90
Emocjonalna współreaktywność	0,77	0,79	0,74	0,67
Mistyfikacja projekcyjna	0,55	0,70	0,58	0,67
Autorytaryzm/Dominacja	0,89	0,91	0,88	0,90

Wartości współczynników α Cronbacha są wysokie i bardzo wysokie dla jedenastu skal (0,78-0,95). Najwyższe wartości dotyczą skal: Ciepło, Fizyczna intymność, Wspólny czas, Troska i Otwartość, a stosunkowo niskie – skal Mistyfikacja projekcyjna i Emocjonalna współreaktywność.

W przypadku analizy relacji rodzic–dziecko wyznaczono wartości współczynnika α Cronbacha dla każdej ze skal, odrębnie dla relacji rodzic–córka i rodzic–syn, w podgrupach nastolatków bez zaburzeń i z zaburzeniami (tab. 2).

Tabela 2.
Wartości współczynników α Cronbacha skal kwestionariusza CIFA dla rodziców

Nazwa skali	Rodziny nastolatków bez zaburzeń		Rodziny nastolatków z problemami psychicznymi	
	rodzic o sobie wobec córki <i>N</i> = 82	rodzic o sobie wobec syna <i>N</i> = 54	rodzic o sobie wobec córki <i>N</i> = 26	rodzic o sobie wobec syna <i>N</i> = 41
	α	α	α	α
Ciepło	0,86	0,85	0,81	0,85
Wspólny czas	0,81	0,79	0,82	0,72
Troska	0,84	0,78	0,77	0,62
Fizyczna intymność	0,87	0,85	0,81	0,76
Przewidywalność	0,74	0,72	0,76	0,78
Otwartość	0,88	0,91	0,84	0,77
Unikanie konfliktów	0,75	0,79	0,78	0,74
Agresja	0,83	0,85	0,88	0,88
Lęk separacyjny	0,81	0,76	0,57	0,81
Zaborczość/Zazdrość	0,84	0,86	0,66	0,76
Emocjonalna współreaktywność	0,75	0,77	0,65	0,69
Mistyfikacja projekcyjna	0,61	0,53	0,66	0,56
Autorytaryzm/Dominacja	0,87	0,81	0,84	0,88

Otrzymane współczynniki α Cronbacha mieszczą się w graniach od 0,53 do 0,91. Najwyższą zgodnością wewnętrzną charakteryzują się skale: Otwartość, Agresja i Autorytaryzm/Dominacja, a najniższą Mistyfikacja projekcyjna i Emocjonalna współreaktywność.

Skale kwestionariusza w wersji polskiej mają zadowalającą i wysoką spójność wewnętrzną. Nieco wyższe wskaźniki zgodności dotyczą skal tego narzędzia do opisu relacji mąż–żona niż rodzic–dziecko.

Rezultaty analizy czynnikowej eksploracyjnej i confirmacyjnej

Wykonane zostały analizy czynnikowe – eksploracyjna i confirmacyjna – na skalach niezależnie dla czterech wersji opisujących relacje małżeńskie oraz analiza eksploracyjna dla danych matka–córka.

Na wynikach uzyskanych od 284 żon i mężów w trzynastu skal z czterech wersji kwestionariusza osobno przeprowadzono eksploracyjną analizę czynnikową, wykorzystując metodę osi głównej z rotacją ortogonalną Varimax. Jako graniczną wartość ładunku czynnikowego przyjęto wartość bezwzględną 0,40. Rezultaty tej analizy nie będą szczegółowo prezentowane. W czterech analizach wyodrębniono po trzy czynniki, które wspólnie wyjaśniały od 58,42% („żona o sobie”) do 65,46% („żona o mężu”) całkowitej wariancji wyników. Najbardziej konsekwentnie można było wyróżnić czynnik „bliskość”, w którego skład wchodziły skale: Ciepło, Wspólny czas, Troska, Fizyczna intymność, Przewidywalność – i z ujemnym ładunkiem – Agresja (ładunki czynnikowe od 0,91 do 0,41); „intruzyjność”, którą tworzyły skale: Lęk separacyjny, Zaborczość/Zazdrość, Emocjonalna współreaktywność (ładunki czynnikowe od 0,86 do 0,50); „otwartość komunikacji” – ze skalami Otwartość i Unikanie konfliktów (z ujemnym ładunkiem czynnikowym – ładunki czynnikowe od 0,77 do 0,60). Skal Mistyfikacja projekcyjna i Autorytaryzm/Dominacja nie można było zaliczyć do żadnego z czynników. Od tak wyodrębnionych czynników odbiegała po części struktura czynnikowa wersji „mąż o żonie”, w której pojawił się jeden inny czynnik, składający się ze skal Agresja, Autorytaryzm/Dominacja, Mistyfikacja projekcyjna i Przewidywalność (z ujemnym ładunkiem).

W następnej kolejności badane były dwa modele – czteroczynnikowy i trzyczynnikowy – przy użyciu confirmacyjnej analizy czynnikowej na skalach. Analizy wykonano czterokrotnie na danych z czterech wersji: „żona o sobie”, „mąż o sobie”, „żona o mężu”, „mąż o żonie”. Zgodnie z założeniami teoretycznymi twórców CIFA do czteroczynnikowego modelu włączone zostały następujące skale: „bliskość” – Ciepło, Wspólny czas, Troska, Fizyczna intymność, Przewidywalność; „intruzyjność” – Lęk separacyjny, Zaborczość/Zazdrość, Emocjonalna współreaktywność, Mistyfikacja projekcyjna; „otwartość komunikacji” – Otwartość, Unikanie konfliktów; „agresywna dominacja” – Agresja, Autorytaryzm/Dominacja. Do modelu trzyczynnikowego włączono skale wyróżnione na podstawie eksploracyjnej analizy czynnikowej, opisanej powyżej, na danych pochodzących z badań polskiej próby par. Wskaźniki dopasowania dwóch modeli zamieszczono w tabeli 3.

Wartości χ^2 w każdym przypadku są wysokie. Hipotezy zerowe głoszą, że modele są dopasowane do rzeczywistych danych. Na podstawie wszystkich analiz hipotezy te musimy odrzucić. Nie ma bowiem podstaw do uznania, że dane są dobrze dopasowane do modelu czteroczynnikowego bądź trzyczynnikowego którejkolwiek z wersji kwestionariusza. W wersjach „żona o sobie” i „mąż o sobie” wartość χ^2 są niższe dla modelu czteroczynnikowego niż trzyczynnikowego. Wskaźniki CFI (*comparative fit index*) dobroci dopasowania zasadniczo nie osiągają postulowanej wartości 0,90, która wskazywałaby na bardzo dobre dopasowanie. Na podstawie wskaźników CFI w trzech przypad-

kach model czteroczynnikowy okazał się nieco lepszy niż trzyczynnikowy, a dla wersji „żona o sobie” i „mąż o sobie” – akceptowalny. Wskaźnik dopasowania RMSEA (*root mean square error of approximation*) w żadnej analizie nie miał wartości 0,05 i niższej. Przyjmował wartości od 0,14 do 0,17 dla modelu czteroczynnikowego i od 0,18 do 0,20 dla modelu trzyczynnikowego. Na podstawie przeprowadzonych confirmacyjnych analiz czynnikowych wydaje się, że model czteroczynnikowy jest nieco lepiej dopasowany do danych niż model trzyczynnikowy, zwłaszcza w wersji opisującej własne zachowania wobec partnera.

Tabela 3.

Wskaźniki dopasowania modelu czteroczynnikowego i trzyczynnikowego confirmacyjnej analizy czynnikowej kwestionariusza CIFA dla par małżeńskich ($N = 284$)

Wersja	Model	χ^2	df	CFI	RMSEA
Żona o sobie	4-czyn.	397,14	59	0,85	0,14
	3-czyn.	446,10	42	0,81	0,18
Żona o mężu	4-czyn.	561,97	59	0,81	0,17
	3-czyn.	519,06	42	0,81	0,20
Mąż o sobie	4-czyn.	432,34	59	0,84	0,15
	3-czyn.	477,87	42	0,81	0,19
Mąż o żonie	4-czyn.	550,43	59	0,81	0,17
	3-czyn.	485,41	42	0,81	0,19

$p = 0,00001$

Ze względu na to, że struktura czynnikowa kwestionariusza może być odmienna dla relacji rodzic–dziecko w stosunku do relacji małżeńskiej zdecydowano się na przeprowadzenie eksploracyjnej analizy czynnikowej na danych pochodzących z opisu własnych zachowań wobec dziecka. Przeprowadzono ją na stosunkowo mało liczonym zbiorze danych, obejmującym matki opisujące zachowania wobec zdrowych córek ($N = 70$). Zastosowano metodę osi głównej z ortogonalną rotacją Varimax. Analiza czynnikowa pozwoliła na wyodrębnienie trzech czynników, które wspólnie wyjaśniają 64,86% wariancji (czynnik 1 – 32,78%, czynnik 2 – 19,00%, czynnik 3 – 13,06%). Wyniki analizy znajdują się w tabeli 4.

W przypadku czynnika pierwszego uzyskane rozwiązanie jest podobne do tego z badań amerykańskich i polskich wyżej opisywanych. Jest on konstytuowany przez wszystkie skale należące do czynnika „bliskość” oraz skali Unikanie konfliktów z ujemnym ładunkiem czynnikowym. Postać czynnika 2 i 3 różni się natomiast od oczekiwań. Wprowadzie czynnik drugi obejmuje Lęk

separacyjny i Zaborczość, ale jednocześnie w jego skład wchodzi także Unikanie konfliktów i Przewidywalność (z ujemnym ładunkiem czynnikowym). Czynnik trzeci jest całkowicie odmienny od uzyskanego w omawianych wcześniej analizach, gdyż obejmuje Autorytaryzm/Dominację i Mistyfikację projekcyjną.

Tabela 4.
Ładunki czynnikowe skal kwestionariusza CIFA dla wyników matka o sobie wobec zdrowej córki ($N = 70$)

Nazwa skali	Opis własnych zachowań wobec zdrowej córki poprzez matkę		
	czynnik 1	czynnik 2	czynnik 3
Ciepło	0,83*	-0,19	-0,18
Wspólny czas	0,85*	0,08	-0,28
Troska	0,81*	-0,25	-0,16
Fizyczna intymność	0,75*	0,16	-0,12
Przewidywalność	0,63*	-0,40*	-0,23
Otwartość	0,81*	-0,16	-0,32
Unikanie konfliktów	-0,42*	0,48*	0,23
Agresja	-0,35	0,31	0,51
Lęk separacyjny	0,12	0,97*	0,05
Zaborczość/Zazdrość	-0,23	0,81*	0,05
Emocjonalna współreaktywność	0,39	0,31	0,18
Mistyfikacja projekcyjna	-0,10	0,24	0,75*
Autorytaryzm/Dominacja	-0,33	-0,08	0,70*

* ładunki czynnikowe powyżej 0,40

Trafność

Można się spodziewać, że opis zachowań jednej osoby w związku będzie podobny do tego, jak postrzegane są one przez odbiorcę, ponieważ obie strony orzekają o tej samej „rzeczywistości relacyjnej”. Sprawdzano siłę związków, obliczając współczynniki korelacji r Pearsona trzynastu skal CIFA w wersji „żona o sobie” – „mąż o żonie” oraz „mąż o sobie” – „żona o mężu”. Rezultaty zamieszczone zostały w tabeli 5. Wszystkie związki są statystycznie istotne i można uznać je przynajmniej za umiarkowane. Najwyższą zgodność osiągnęli małżonkowie w ocenie Intymności fizycznej, Ciepła i Wspólnego czasu, najniższą – w Mistyfikacji projekcyjnej i Emocjonalnej współreaktywności.

Tabela 5.
Wartości współczynników korelacji r Pearsona skal kwestionariusza CIFA dla wyników wersji „żona o sobie” – „mąż o żonie” i „mąż o sobie” – „żona o mężu” ($N = 284$)

Nazwa skali	Żona o sobie – mąż o żonie		Mąż o sobie – żona o mężu	
	r	p	r	p
Ciepło	0,64	0,0005	0,62	0,0005
Wspólny czas	0,62	0,0005	0,63	0,0005
Troska	0,54	0,0005	0,52	0,0005
Intymność fizyczna	0,69	0,0005	0,74	0,0005
Przewidywalność	0,55	0,0005	0,58	0,0005
Otwartość	0,56	0,0005	0,62	0,0005
Unikanie konfliktów	0,45	0,0005	0,58	0,0005
Agresja	0,61	0,0005	0,59	0,0005
Lęk separacyjny	0,56	0,0005	0,59	0,0005
Zaborczość/Zazdrość	0,54	0,0005	0,49	0,0005
Emocjonalna współreaktywność	0,38	0,0005	0,46	0,0005
Mistyfikacja projekcyjna	0,35	0,0005	0,37	0,0005
Autorytaryzm/Dominacja	0,42	0,0005	0,47	0,0005

Ponadto sprawdzono teoretyczną trafność zbieżną i różnicową kwestionariusza. Zbadano siłę współzmienności między zmiennymi osobowościowymi, mierzonymi przy użyciu inwentarza NEO-FFI Costy i McCrae’a, a czterema czynnikami CIFA, wyróżnionymi zgodnie z założeniami teoretycznymi, w wersji „żona o sobie” (tab. 6) i „mąż o sobie” (tab. 7).

Tabela 6.
Wartości współczynników korelacji r Pearsona czterech czynników kwestionariusza CIFA w wersji „żona o sobie” i wyników kwestionariusza NEO-FFI ($N = 101$)

Nazwa czynnika	Neurotyczność	Ekstrawersja	Otwartość	Ugodowość	Sumienność
Bliskość	-0,18 $p = 0,065$	0,23 $p = 0,020^*$	0,22 $p = 0,025^*$	0,19 $p = 0,057$	0,17 $p = 0,095$
Intruzyjność	0,40 $p = 0,0005^*$	-0,13 $p = 0,196$	-0,05 $p = 0,649$	-0,09 $p = 0,396$	0,04 $p = 0,729$
Otwartość komunikacji	0,01 $p = 0,944$	0,01 $p = 0,893$	-0,05 $p = 0,591$	0,26 $p = 0,008^*$	0,07 $p = 0,472$
Agresja/ Dominacja	0,21 $p = 0,040^*$	-0,17 $p = 0,100$	-0,18 $p = 0,079$	-0,39 $p = 0,0005^*$	-0,08 $p = 0,424$

* $p \leq 0,05$

Tabela 7.
Wartości współczynników korelacji r Pearsona czterech czynników kwestionariusza CIFA w wersji „mąż o sobie” i wyników kwestionariusza NEO-FFI ($N = 101$)

Nazwa czynnika	Neurotyczność	Ekstrawersja	Otwartość	Ugodowość	Sumienność
Bliskość	-0,30 $p = 0,002^*$	0,20 $p = 0,044^*$	-0,04 $p = 0,713$	0,38 $p = 0,0005^*$	0,34 $p = 0,001^*$
Intruzyjność	0,42 $p = 0,0005^*$	-0,13 $p = 0,199$	-0,03 $p = 0,767$	-0,10 $p = 0,333$	-0,10 $p = 0,333$
Otwartość komunikacji	-0,03 $p = 0,788$	0,06 $p = 0,580$	-0,11 $p = 0,270$	0,38 $p = 0,0005^*$	0,27 $p = 0,007^*$
Agresja / Dominacja	0,29 $p = 0,004^*$	0,03 $p = 0,778$	0,12 $p = 0,216$	-0,37 $p = 0,0005^*$	-0,18 $p = 0,080$

* $p \leq 0,05$

Zgodnie z przewidywaniami, neurotyczność żon i mężów była pozytywnie powiązana z intruzyjnością wobec partnerów, agresją i dominacją, a negatywnie z bliskością (wśród mężczyzn; tendencja u kobiet). Ekstrawersja kobiet i mężczyzn była związana z bliskością w małżeństwie, a ugodowość – z otwartością komunikacji i ujemnie z agresją/dominacją. Nie udało się natomiast wykazać związku między otwartością na doświadczenia a otwartością komunikacji. Ponadto, niezależnie od oczekiwań, wśród mężczyzn wystąpiły znaczące związki między sumiennością a bliskością okazywaną partnerkom i otwartością komunikacji.

Sprawdzana była również trafność zbieżna kwestionariusza CIFA w przypadku rodziców. Policzono siłę związków (r Pearsona) między trzynastoma skalami CIFA i dwoma czynnikami („bliskością” i „intruzyjnością”) a czterema skalami Kwestionariusza dla Rodziców w grupie rodziców opisujących o własne zachowania wobec niezaburzonych dzieci (tab. 8).

Uzyskane wartości współczynników korelacji są zgodne z oczekiwanym kierunkiem zależności. „Intruzyjność” jest dodatnio skorelowana z postawą koncentracji na dziecku i górowania nad nim. Im silniejsza jest mistyfikacja projekcyjna, tym bardziej nasilona postawa bezradności. Szczególnie im większa zaborczość, mistyfikacja projekcyjna, a mniejsza przewidywalność zachowań, tym bardziej nasilona postawa górowania oraz postawa koncentracji na dziecku. Z kolei im większa jest „bliskość” w relacji rodzica z dzieckiem, tym mniejsze dystans i bezradność. Niższemu poziomowi ciepła, troski, fizycznej intymności, przewidywalności oraz niższemu wynikowi na skali Wspólnego czasu towarzyszy postawa dystansu rodziców wobec dziecka oraz postawa bezradności. Warto zwrócić uwagę, że wyższe wyniki na skali Agresji pozytywnie korelowały ze wszystkimi czterema skalami w Kwestionariuszu dla Rodziców. Okazało się również, że im niższe wyniki na skali Otwartości, tym bardziej nasilona postawa dystansu i bezradności. Prezentowane powyżej za-

leżności są zgodne z oczekiwaniami, ale zostały stwierdzone również takie, które nie były przewidywane, jednak ich kierunek nie jest zaskakujący.

Tabela 8.

Wartości współczynników korelacji r Pearsona skal CIFA z wynikami użytymi w Kwestionariuszu dla Rodziców ($N = 100$)

Nazwa skali	Opis własnych zachowań wobec swoich dzieci bez zaburzeń przez rodziców			
	Górowanie	Bezradność	Koncentracja	Dystans
Ciepło	-0,08	-0,26*	-0,13	-0,26*
Wspólny czas	-0,04	-0,21*	-0,01	-0,26*
Troska	-0,08	-0,26*	-0,10	-0,31*
Fizyczna intymność	-0,08	-0,33*	-0,04	-0,20*
Przewidywalność	-0,28*	-0,33*	-0,28*	-0,22*
Otwartość	-0,19	-0,30*	-0,19	-0,34*
Unikanie konfliktów	0,11	0,09	0,15	0,19
Agresja	0,37*	0,41*	0,41*	0,21*
Lęk separacyjny	0,12	0,01	0,29*	0,03
Zaborczość/Zazdrość	0,21*	0,11	0,25*	0,13
Emocjonalna współreaktywność	-0,05	-0,03	0,18	-0,07
Mistyfikacja projekcyjna	0,30*	0,20*	0,28*	0,16
Autorytaryzm/Dominacja	0,27*	0,13	0,15	0,22*
Intruzyjność	0,20*	0,10	0,36*	0,09
Bliskość	-0,13	-0,35*	-0,13	-0,31*

* $p < 0,05$

Wrażliwość na aprobatę społeczną

W celu sprawdzenia, w jakim stopniu wyniki na skalach kwestionariusza CIFA mogą być obciążone potrzebą akceptacji, zastosowano Kwestionariusz Aprobaty Społecznej Drwala i Wilczyńskiej (1980). Zbadano 100 rodziców młodych dorosłych dzieci bez zaburzeń psychicznych. Sprawdzono, czy wyniki na poszczególnych skalach CIFA w wersji opisu własnych zachowań wobec dziecka są powiązane z wartością wskaźnika aprobaty społecznej. Okazało się, że im wyższa zaborczość rodziców, tym mniejsza ich potrzeba aprobaty społecznej; $r(98) = -0,18$. Nie stwierdzono innych związków istotnych statystycznie.

DYSKUSJA

Znane są pojedyncze narzędzia do pomiaru niektórych aspektów funkcjonowania rodziny w wersji polskojęzycznej (np. Namysłowska i in., 2002; Margasiński, 2006). Kalifornijski Kwestionariusz do Badania Rodziny również może być narzędziem badającym relacje dwuosobowe między członkami rodziny, uwzględniającym złożoność tych reakcji. Znalazło to wyraz w badaniu trzynastu aspektów relacji dwuosobowych. Obiecująca klinicznie, odmienna teoretycznie w stosunku do dotychczasowego myślenia o bliskich związkach, jest próba wyodrębnienia przez Wenera i Greena dwóch niezależnych wymiarów – bliskości i intruzyjności.

Badanie spójności skal polskiej wersji Kalifornijskiego Kwestionariusza do Badania Rodziny wykazało, że najwyższą zgodność wewnętrzną mają skale należące do czynnika „bliskość” w wersjach samoopisowej i opisującej partnera, w porównaniu z innymi skalami. Dotyczy to skal: Ciepło, Fizyczna intymność, Troska, Wspólny czas, Otwartość. Podobne rezultaty uzyskiwali autorzy kwestionariusza w badaniach par amerykańskich (Werner, Green, 2000), francuskich (Fanjoux-Cohen i in., 1998) i chińskich (Lewinsohn, Werner, 1997). Inne skale, Agresja i Autorytaryzm/Dominacja, wykazywały relatywnie wysoką spójność wewnętrzną w wersjach opisujących zachowania rodziców wobec córek i synów niezaburzonych oraz z problemami psychicznymi. Otwartość, podobnie jak w przypadku wersji opisujących zachowania par małżeńskich, uzyskała stosunkowo wysoką zgodność. Większość skal we wszystkich wersjach uzyskała akceptowalną i wysoką spójność wewnętrzną, poza skalą Mistyfikacja projekcyjna. W badaniach amerykańskich ta skala również miała najniższe wskaźniki zgodności, chociaż nie tak niskie, jak w wersji polskiej (Werner, Stover, Green, 2001). Pozycje tej skali dotyczą przekonania, że zna się myśli drugiej osoby (uczucia, potrzeby, motywy postępowania, upodobania, preferencje) – lub nawet rozpoznaje się je lepiej niż partner – i działa się zgodnie z tym przekonaniem. Pozycje tej skali mogą badać – z jednej strony – pewną gotowość do rozumienia i wczuwania się w bliską osobę, z drugiej zaś – skłonność do projekcji i zniekształceń oraz działań wobec partnera zgodnych z własnymi przekonaniem bez weryfikowania ich. Ten drugi aspekt bardziej odpowiada teoretycznemu rozumieniu mistyfikowania przeżyć drugiej osoby. Ponadto treść pozycji dotyczy przede wszystkim przekonań, intencji i odczuć, rzadziej zachowań. Z tego powodu, być może, zgodność małżonków wyrażona współczynnikami korelacji między wersją samoopisową a percepcją partnera jest najniższa w porównaniu z wszystkimi pozostałymi skalami.

Sprawdzanie podobieństwa opisu własnego zachowania na trzynastu skalach kwestionariusza z percepcją partnera wykazało związki umiarkowane. Nieco niższe wielkości siły związków stwierdzano w badaniach par amerykańskich (Werner, Stover, Green, 2001). W badaniach polskich najwyższą trafność samoopisu mają skale: Intymność fizyczna, Ciepło, Wspólny czas, w badaniach par amerykańskich: Agresja, Otwartość i Wspólny czas. W obu kon-

tekstach kulturowych najniższą zgodność miały skale: Mistyfikacja projekcyjna i Emocjonalna współreaktywność.

Konfirmacyjne analizy czynnikowe na danych pochodzących z badań par małżeńskich, uwzględniające strukturę trzyczynnikową i czteroczynnikową, wykazały nieco lepsze dopasowanie danych do modelu czteroczynnikowego. Nie można wprawdzie uznać, że któryś z modeli jest bardzo dobrze dopasowany do danych. Do modelu czteroczynnikowego włączone zostały skale zgodnie z założeniami teoretycznymi twórców kwestionariusza: do czynnika „bliskość” wchodziły skale Ciepło, Wspólny czas, Troska, Fizyczna intymność, Przewidywalność; do „intruzyjności” należały Lęk separacyjny, Zaborczość/Zazdrość, Emocjonalna współreaktywność, Mistyfikacja projekcyjna; „otwartość komunikacyjną” konstituują skale Otwartość i Unikanie konfliktów; „agresywną dominację” – skale Agresja i Autorytaryzm/Dominacja. Na podstawie analizy eksploracyjnej dla opisów zachowań matek wobec córek można jednoznacznie wyodrębnić jedynie czynnik „bliskość”. Nasuwają się wątpliwości, czy struktura czynnikowa kwestionariusza jest uniwersalna.

Na rzecz teoretycznej trafności zbieżnej pomiaru czynnika „bliskość” przemawiają wykazane, zgodnie z przewidywaniami, związki z ekstrawersją małżonków, negatywny z neurotycznością, a także ujemne powiązania z rodzicielską postawą dystansu i bezradności (oraz poszczególnymi skalami wchodzącymi do tego czynnika). Wystąpienie związków, które nie były przewidywane, wskazuje na pewne deficyty trafności. Stwierdzone zostały znaczące związki między sumiennością i ugodowością mężczyzn oraz otwartością kobiet a bliskością. Wydaje się, że związki te świadczą o odmiennych dla obu płci podstawach osobowościowych tworzenia bliskich więzi w parze małżeńskiej (np. Plopa, 2005).

„Intruzyjność”, zgodnie z rozumowaniem teoretycznym, była znacząco powiązana z neurotycznością małżonków oraz postawami wychowawczymi koncentracji na dziecku (i skalami: Lęk separacyjny, Zaborczość, Mistyfikacja projekcyjna) oraz górowania (i skalami: Zaborczość i Mistyfikacja projekcyjna). Stwierdzony został jedyny, nie przewidywany, dodatni związek między Mistyfikacją projekcyjną a postawą bezradności w stosunku do dziecka. Związek ten może oznaczać, że rodzice, którzy nadmiernie zniekształcają poglądy, emocje i intencje własnych dorosłych dzieci, stają się coraz bardziej bezradni wobec nich.

Trafność pomiaru „otwartości komunikacyjnej” potwierdza jej znaczący związek z ugodowością zarówno kobiet, jak i mężczyzn oraz negatywne powiązania Otwartości z rodzicielskimi postawami dystansu i bezradności. Nie udało się wykazać związku między otwartością na doświadczenie a otwartością komunikacyjną. Przewidywania mogły być błędne, ponieważ otwartość na doświadczenia, tak jak mierzy ją NEO-FFI, służy do pomiaru ciekawości, gotowości do uczenia, twórczej wyobraźni, wrażliwości estetycznej. Właściwości te mogą jednak tylko pośrednio torować zdolność do otwartej komunikacji. Wystąpił nie przewidywany, znaczący związek między otwartością komunika-

cyjną mężczyzn w małżeństwie a ich sumiennością. Ponownie możemy więc mówić o deficycie trafności różnicowej.

Trafność teoretyczną zbieżną pomiaru agresji i dominacji potwierdzają: ujemna korelacja z ugodowością oraz dodatnia z neurotycznością kobiet i mężczyzn, jak również z postawą górowania wobec dziecka i koncentracji. Wystąpiły jednak również związki agresji z postawą rodzicielską bezradności i dystansu, które nie były przewidywane. Na podstawie otrzymanych rezultatów można przypuszczać, że poczucie bezradności wobec dziecka zwiększa prawdopodobieństwo zachowań agresywnych wobec niego. Podobnie dystans rodzica wobec dziecka sprzyja okazywaniu mu agresji.

Na podstawie badania rodziców młodych dorosłych można powiedzieć, że wyłącznie jedna skala jest wrażliwa na akceptację społeczną. Związek zaborczości rodziców ze zmienną aprobaty społecznej był ujemny i niewysoki. Oznacza to, że rodzice są skłonni mniej przyznawać się do zazdrości i zaborczości wobec dorosłych dzieci, im bardziej chcą być aprobowani.

Dotychczasowe badania nad rzetelnością i trafnością polskiej wersji Kalifornijskiego Kwestionariusza do Badania Rodziny wskazują, że narzędzie to może być użyte do badań grupowych. Poszczególne skale charakteryzują się dostatecznie dobrą zgodnością wewnętrzną, poza skalą Mistyfikacja projekcyjna. Badając zachowania małżonków wobec siebie, można posługiwać się nie tylko poszczególnymi skalami kwestionariusza, ale także czterema czynnikami wyodrębnianymi teoretycznie przez Wernera i Greena. Najbardziej uzasadnione jest badanie bliskości kobiet i mężczyzn w związkach w wersji samoopisowej.

BIBLIOGRAFIA

- Bowen, M. (1994). *Family therapy in clinical practice*. Northvale: J. Aronson.
- Caplan, P. J. (1990). Making mother-blaming visible: The emperor's new clothes. [W:] J. P. Knowles, E. Colon (red.), *Woman-defined motherhood: A feminist perspective*. New York: Harrington Park Press.
- Costa, P. T., McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 653-665.
- Drwal, R., Wilczyńska, J. (1980). Opracowanie Kwestionariusza Aprobaty Społecznej. *Przegląd Psychologiczny*, 3, 569-583.
- Fanjoux-Cohen, L., Mouly-Bandini, A., Werner, P. D., Green, R. J. (1998). Rethinking marital "enmeshment": Distinguishing intrusiveness from closeness-caregiving among French couples. *European Psychiatry*, 13, 46-51.
- Giovacchini, P. (1976). Symbiosis and intimacy. *International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy*, 5, 413-436.
- Green, R. J., Werner, P. D. (1996). Intrusiveness and closeness-caregiving: Rethinking the concept of family "enmeshment". *Family Process*, 35, 115-136.

- Kerr, M., Bowen, M. (1988). *Family evaluation. An approach based on Bowen theory*. New York–London: W.W. Norton & Company, Inc.
- Lewinsohn, M. A., Werner, P. D. (1997). Factors in Chinese marital process: Relationship to marital adjustment. *Family Process*, 36, 43-61.
- Mahler, M. S., Pine, S., Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the human infant: Symbiosis and individuation*. New York: Basic Books.
- Margasiński, A. (2006). Rodzina w modelu kołowym i FACES IV Davida H. Olsona. *Nowiny Psychologiczne*, 4, 69-88.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. London: Tavistock Publications.
- Namysłowska, I. (2000). *Terapia rodzin*. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii.
- Namysłowska, I., Paszkiewicz, E., Siewierska, A., de Barbaro, B., Furgał, M., Drożdżowicz, L., Józefik, B., Beauvale, A. (2002). Kwestionariusze Manfreda Cierpki do oceny Rodziny. *Psychiatria*, 36, 17-28.
- Plopa, M. (2005). *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Werner, P. D., Green, R. J. (1991a). *Self and partner descriptions of clinically relevant marital behaviors*. Paper presented at the meeting of the Western Psychological Association, San Francisco, DC.
- Werner, P. D., Green, R. J. (1991b). *A new measure of marital and family functioning*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, San Francisco, DC.
- Werner, P. D., Green, R. J. (2000). *California Inventory for Family Assessment: Integration reliability results to date*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Washington, DC.
- Werner, P. D., Green, R. J. (2005). *California Inventory for Family Assessment (CIFA) Manual for the second research edition*; <http://ourworld.compuserve.com/homepages/pdwerner/cifa2.htm> (31.07.2006).
- Werner, P. D., Green, R. J., Greenberg, J., Browne, T. L., McKenna, T. E. (2001). Beyond enmeshment: Evidence for the independence of intrusiveness and closeness-caregiving in married couples. *Journal of Marital and Family Therapy*, 27, 4, 459-471.
- Werner, P. D., Stover, C., Green, R. J. (2001). *California Inventory for Family Assessment: Integration of factor analysis results*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, San Francisco, DC.
- Zawadzki, B., Strelau, J., Szczepaniak, P., Śliwińska, M. (1998). *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae'a. Adaptacja polska. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Ziemska, M. (1969). *Postawy rodzicielskie*. Warszawa: Wiedza Powszechna.